

[๒๓๔] ท่านพระอานนทกล่าวว่า แม้ด้วยเหตุเท่านั้น ผมก็ตั้งใจด้วยท่านพระฉันทะ ทั้งได้รำพึงกันมาแต่แรก ท่านพระฉันทะได้กระทำข้อนั้นให้แจ่มแจ้งแล้ว ทำลายความต้อตั้งได้แล้ว ท่านพระฉันทะ ท่านจงเจียโลดลงฟัง ท่านเป็นผู้สมควรจะรู้ธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง. ลำดับนั้น ความปิติและความปราโมทย์อย่างโอฬาร ก็บังเกิดมีแก่ท่านพระฉันทะ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นว่า เราเป็นผู้สมควรจะรู้ธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง.

พระอานนท: ท่านพระฉันทะ ผมได้สดับคำนี้มาเฉพาะพระพักตร์ รับมาแล้วเฉพาะพระพักตร์ พระผู้มีพระภาค ผู้ตรัสสั่งสอนภิกษุทั้งหลายจนโคตรอยู่ว่า ดูกรภิกษุจนะ โลกนี้ โดยมากอาศัยส่วน ๒ อย่าง คือ ความมี ๑ ความไม่มี ๑.

เมื่อบุคคลเห็นเหตุเกิดแห่งโลก ด้วยปัญญาอันชอบ ตามเป็นจริงอยู่ ความไม่มีในโลกย่อมไม่มี. เมื่อบุคคลเห็นความดับแห่งโลก ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอยู่ ความมีในโลกย่อมไม่มี โลกนี้โดยมากยังพัวพันด้วยอุบายเป็นเหตุถือมั่นและความยึดมั่น

แต่อริยสาวกย่อมไม่เข้าถึง ไม่ถือมั่น ไม่ตั้งไว้ ซึ่งอุบายเป็นเหตุถือมั่น มีความยึดมั่นด้วยความตั้งใจไว้เป็นอนุสัยว่า อตตตาของเรา ย่อมไม่เคลือบแคลงสงสัยว่า **ทุกขนั้นแหละ เมื่อบังเกิดขึ้น ย่อมบังเกิดขึ้น ทุกข์เมื่อดับย่อมดับ** อริยสาวกนั้นมีญาณหยั่งรู้ในเรื่องนี้โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่นเลย. **ดูกรภิกษุจนะ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล จึงชื่อว่าสัมมาทิฏฐิ.** ดูกรภิกษุจนะ ส่วนสุดที่ ๑ นี้ว่า สิ่งทั้งปวงมีอยู่ ส่วนสุดที่ ๒ นี้ว่า สิ่งทั้งปวงไม่มี. ตถาคตแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้ส่วนสุดทั้งสองนั้นว่า เพราะอริยชาเป็นปัจเจยจึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจเจย จึงมีวิญญาณ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้. เพราะอริยชาเป็นเหตุดับด้วยการสำรอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้.

พระฉันทะ: ดูกรท่านอานนท ท่านเหล่าใด มีภรรยากล่าวสอนอย่างนี้ ท่านเหล่านั้น เป็นผู้อนุเคราะห์ มุ่งประโยชน์ กล่าวสอนและพรั่ำสอนเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ก็แลผมเองได้ฟังธรรมเทศนา นี้ ของท่านอานนทแล้ว เข้าใจธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง.